

JUAN MARTIN ELEXPURU. — *Fernando plaentziarra*. Marrazkiak Josu Okina. Irakasleen Elkartearen eraginez. Elkar (Sor saila). Donostia, 1984.

Hitzaurrean agertzen denez, *Fernando plaentziarra eta bere lagunak* tokatzen zitzaion titulutzat. Horrela, lehenago Yon Etxaidek idatzi zuenagandik apartatuago geldituko baizen. Baina, bestalde erraz ulertzekoa da izenburu luzeegiak ez direla egokiak.

Zenbait puntu argi uzteko, esan beharra dut, Sagar-erreka, aintzinako agiri zaharretan Sagarraga erreka agertzen dena, Plaentzia partean dagoela eta eibartarrak umorerik baldin badute, aspaldiko urteetan etxeetako ura handik hartua zutelako da. Senitarteko kutsadurak, familietan belaunik belau herentziaz etortzen direnak, bai fisiko aldetik eta bai jenio edo izatezko joeraz, halako edo beste holakoren urak edukitzea da Eibarren eta Plaentzian. «Mutiko honek osaba urliaren urak jaukaz» edo «Neskato honek amama Joseparen urak jaukanaz» esaten da, aidekoen jatorrietan antza aurkituz. Horregatik, eibartarrok, inongo urik izatekotan, dudarik gabe, Plaentziakoak. Horregatik zion eibartan zahar batek, beren umorea Plaentziako urena zala jakitean: «Nork uste izango jua ba Sagar-errekako urak txanpanan efektua egin bihar ebala?».

Behar bada ni ez naiz liburu hontaz ezer esateko pertsonarik egokiena. Hala ere, tokatzen zaidan aldetik, Juan Martin Elexpururen lan ederra aitortu behar. Lehen, Ego erreka eta Deba ibaia (aintzinako plaentziarrentzat Ibaizabal, agiri zaharretan agertzen denez) elkartzen diren inguru horretan zerbait bitxi badela esan behar, bertako hizkeratik txispak ateratzen dituen. Horregatik izan omen dute txispagintxarako trebetasuna. Eta, euskara batuan jartzeaz gertakariok gatz pixkat galtzen badute ere, ondo emana da Euskal Herrietara gatz zabaltzeaz. Dena norberantzako izan gabe, besteeri ere zerbait eman behar zaie. Eta, ahalegin horretan Juan Martin ondo atera dela esango nuke. Txukun lortu bai du umorezko ipuiok Euskal Herri osora eskaintzea. Alde hortatik nere zorionik beroenak.

Egia esan, hitzaurrean bertan aitortzen duenez, eskualde hortako umorearen antologia da. Liburua Y. Etxaideren *Fernando plaentziarra* (1957), nere *Zirikadak* (1960) eta *Ezten-*

kadak (1965), *Eibar* aldizkaritik bildu dituen guti batzu eta Juan Martinek berak jasotakoez osaturik.

Inguru hortako umore finez ohartzeko aski ditut parebat adierazpen:

—Zer esan dosk medikuak?

—Hidropresia daukadala.

—Hidropresia ez, hik *ardaupresia* daukak.

Eta, hara beste batek, beste batean, besteak ere entzuteko moduan:

—Hi, tontoarro, kalamidade, kerten bat haiz!!

—Zer uste dok ba, heu bakarrik ala?

Txoriak buruan dituen txoribururik ere izango da, baina herriaren irudimenean buruan bakarrik ez dira izaten txoriak, basoan zer esanik ere ez, baina baita bestelakorik ere, eta hura zaintzeak ematen ditu zereginak:

—Hi, brageta itxi heike, bestela txoriak ihes egingo dosk eta.

—Ba, eztok urruti joango arrautzak habian lagata.

Azken hizkirimirari bere bukaeran «eskerrak» jartzea falta zaio. Behintzat, mediku plaentziar hark esan zuena, nik honela entzuna nuen:

«Medikuena dok ona, medikuena. Gaixoa hiltzen dela eta medikuak kulpa, osatzen (sendatzen) dela eta San Antoniori eskerrak».

Egia da Plaentzian azeituneri «Andaluziako keixak» (gereziak) deitzen diotela, baina baita bere jatorrizko izenez ere. Politena, zera da. tabernarik taberna txikiteoan ibiltzen direnen eskatzeko modua:

—Hi, atara sei txikito eta azeitunak; baina, azeituna bat gutxiago, ze beti bat sobratzen dok eta.

Guti batzutan, Juan Martinek hizkirimiria edo ipuia kontatu ondorean zerbait adierazgarri gaineratzen dio, ongi ulertuko ez ote den zalantzagatik edo. Neri ere, lehenengoan hori gertatu zitzaidan, baina halakoetan ikasi behar da irakurlea bera ekartzera, zalantzarik baldin badu ere berebaitarik konturatu

ahal izateko aukera emanaz. Eta, batez ere, gertakariaren gilitza, pundurik, esaldirik edo hitzik garrantzitsuena, hau da, giltz egingo duena, bere tokian jartzen. Azkenean behar duena azkenerako gorde. Gertakariotan beretan ohartu gindezke hortaz, bertsolariak maiz egiten duten bezala, herriak berak kontatzean nola eramaten duen haria, azken azkenerako sorpresa gisa, harridura ahalik handiena izateko era aurkitu eta azaldu. Adibidez, 80. orrialdean, izenburutzat «Hiru belarridun erbia» jartzeaz ipui guzia ondatu du, azkenean hori esatean zegoenez ipuiaren grazia guztia.

Bada liburu hortan lehendik ezagutzen ez nuen hizkirimirik, baina lehendik nekizkienak ere berriz irakurriaz nere memoriara ekartzean irriparrerik aski izan dut. Lan hona egin du Elexpuruk baturantz jartzen.

Bestalde esan beharra dago umorearentzat beti dela garai ona. Bizitzea tokatu zaigun une honetan, zer esanik ere ez. Premiazkoa dugu eta ordu onean dator. Izan ere, plaentziar harek esaten zuen bezala: «Gizonarentzat debekatua egon behar zen umorerik eza».

J. San Martín